

Ruimte voor elkaar

verkiezingsprogramma 2019-2023

ChristenUnie
Provincie Groningen

Inhoud

Ruimte – voor elkaar! Of Ruimte voor elkaar!	4
<i>Terugblik 2015 - 2019.....</i>	<i>5</i>
<i>Onze inzet in 2019 en verder....</i>	<i>6</i>
Bestuur	7
Cultuur, recreatie & toerisme	8
Economie.....	9
<i>Regionale economie en innovatie .....</i>	<i>9</i>
<i>Terugdringen overcapaciteit winkels - Retailvisie.....</i>	<i>9</i>
<i>Circulaire economie .....</i>	<i>10</i>
<i>Grensoverschrijdende samenwerking .....</i>	<i>10</i>
Energie	11
<i>Opwekking duurzame energie.....</i>	<i>11</i>
<i>Draagvlak .....</i>	<i>12</i>
<i>Corporaties.....</i>	<i>12</i>
<i>Wind.....</i>	<i>12</i>
<i>Zon .....</i>	<i>12</i>
<i>Biomassa .....</i>	<i>13</i>
<i>Geothermie .....</i>	<i>13</i>
<i>Besparen en alternatieven voor fossiele brandstof.....</i>	<i>14</i>
<i>Woningen .....</i>	<i>14</i>
<i>Bedrijfsleven en instellingen .....</i>	<i>14</i>
<i>Provinciaal vastgoed/projecten .....</i>	<i>14</i>
<i>Vervoer.....</i>	<i>14</i>
Erfgoed	15
Gaswinning.....	16
Landbouw.....	17
Leefbare en sociale woonomgeving	18
<i>Coöperaties .....</i>	<i>18</i>
Milieu	19
Natuur en Landschap	20
<i>Het Waddengebied en de Eems Dollard.....</i>	<i>21</i>
Sport en bewegen.....	22

Verkeer en vervoer	23
<i>Openbaar vervoer.....</i>	23
<i>Snelle verbindingen .....</i>	23
<i>Veiligheid .....</i>	23
<i>Klantvriendelijke reisproducten .....</i>	24
<i>Bereikbaarheid en verkeer .....</i>	24
<i>Bereikbaarheid .....</i>	24
<i>Verkeersveiligheid .....</i>	25
<i>Fietspaden .....</i>	25
<i>Vaarverkeer .....</i>	26
Visserij	27
Water	28
<i>Waterkwaliteit .....</i>	28
<i>Waterschappen.....</i>	28
Zorg	30

Ruimte – voor elkaar!

Of Ruimte voor elkaar!

'Ain Pronkjewail'... onze prachtige provincie Groningen met stad en ommeland. Daar wonen wij en leven wij. Werken en ontspannen we. Genieten we van de weidsheid en de ruimte.

Ook de komende jaren wil de ChristenUnie Groningen en Groningers de ruimte geven. Want die ruimte staat soms onder druk.

Ruimte

Ieder mens heeft ruimte nodig. Om te wonen, te werken. Te reizen en te recreëren. Om als mens tot bloei te komen. Ruimte voor projecten waarbij Groningers in een coöperaties samenwerken: aan energiebesparing en -opwekking. Aan zorg voor elkaar en onderlinge betrokkenheid in hun dorp. Ruimte voor creatieve ondernemers, voor agrariërs die omschakelen naar biologisch ondernemen en voor zelfstandige professionals die zich verenigen in innovatieve samenwerkingsverbanden en gezamenlijk fondsen oprichten om zich te verzekeren tegen arbeidsongeschiktheid.

Ruimte voor de groei en bloei van de prachtige Groningse flora en fauna. Voor het behoud van de eeuwenoude borgen en kerken die als parels het landschap sieren. Ruimte voor plannen die onze provincie mooier maken. Voor mensen en zaken die kwetsbaar zijn.

Dat betekent dat we ons inzetten voor ruimtelijke ontwikkelingen, woningbouw en voor mobiliteit. Voor de agrarische sector en voor bedrijventerreinen. Maar ook voor natuur en landschap, zorg en werkgelegenheid, voor vrijwilligersorganisaties, milieu en cultuur. Veel onderwerpen, veel belangen: de ruimte staat soms onder druk.

... en grenzen

Ruimte is niet onbeperkt, niet onbegrensd. Voor ons doen en laten krijgen we veel ruimte, maar niet al het menselijk doen en laten is goed of wenselijk. Menselijk gedrag wordt begrensd door waarden en normen en door de overheid via wet- en regelgeving genormeerd, gekanaliseerd en gehandhaafd.

Wij geloven dat de mens de aarde in bruikleen heeft. Dat schept een grote verantwoordelijkheid. Naar volgende generaties toe, maar ook vandaag de dag. Richting mensen elders in de wereld die dagelijks de gevolgen ondervinden van onze manier van leven en van ons (milieu)beleid, of het ontbreken daarvan.

Als christelijke volksvertegenwoordigers willen wij onze politieke keuzes maken als navolgers van Jezus Christus. We laten ons aanspreken op Bijbelse waarden en zoeken de vertaalslag naar de praktijk en opgaven van alledag.

Waar wilt u ruimte aan geven?

De provincie heeft een belangrijke taak in de verdeling van de beschikbare ruimte. De afgelopen periode mocht de ChristenUnie als coalitiepartner haar bijdrage leveren aan het bestuur van onze mooie provincie Groningen. Dat hebben wij met grote inzet en overtuiging gedaan. Wij hopen op uw steun om ook de komende jaren weer ons aandeel te kunnen leveren. Omdat wij geloven dat het ertoe doet vanuit welke visie politieke standpunten worden ingenomen en de provincie wordt bestuurd. Geeft u met uw stem meer ruimte aan een christelijk geluid?

Woensdag 20 maart 2019 Provinciale Statenverkiezingen: geef ook ruimte met uw stem!
Stem ChristenUnie.

Terugblik 2015 - 2019

In de afgelopen vier jaar was de ChristenUnie in Groningen medeverantwoordelijk het bestuur van de provincie Groningen. We zijn dankbaar voor het werk dat de gedeputeerde en de vier Statenleden hebben mogen doen en de zegen die we op ons werk kregen.

Vol vertrouwen

Met veel plezier hebben wij ons ingezet voor de uitvoering van gemaakte afspraken uit het collegeprogramma 'VOL VERTROUWEN'. Een paar voorbeelden: de ChristenUnie heeft met succes gestreden voor een beter openbaar vervoer waaronder de nieuwe spoorverbinding naar de Eemshaven, en we hebben ons onophoudelijke ingezet voor de spoorverbinding naar Stadskanaal. Dankzij de inzet van de ChristenUnie werden ov-jaarabonnementen voor scholieren in Groningen en Drenthe goedkoper. Ook heeft de ChristenUnie mede bereikt dat er meer financiële ondersteuning en aandacht is voor vrijwilligerswerk dat zich richt op armoedebestrijding.

Landbouw en natuur

De ChristenUnie was met haar gedeputeerde medeverantwoordelijk voor grote stappen die zijn gezet richting natuurinclusieve landbouw. Een brede beweging van boeren, natuur- en milieuorganisaties, terreinbeheerders, overheden, kennisinstellingen en bedrijfsleven om landbouw en natuur meer met elkaar te verbinden wordt ondersteund. Het resultaat hiervan is een breed gedragen aanpak die ook buiten de provinciegrenzen wordt gezien als succesvol in de transitie naar een duurzame landbouw en een duurzaam platteland. Daarnaast hebben we gewerkt aan de ontwikkeling en realisatie van diverse natuurgebieden en is er een aaneenschakeling ontstaan van natuurgebieden over de provincie: van West (Westerkwartier) via Midden (Onnerpolder) naar Oost ('t Roegwold en Westerwolde). Een ecologisch parelsnoer met daarbinnen de stad Groningen als economisch kerngebied.

Eems Dollard en Lauwersmeergebied

In het Eems Dollardgebied zijn aanzienlijke stappen gezet. Er is een ambitieus programma opgezet waardoor de vertroebeling van het water wordt verminderd en een gezonder ecosysteem wordt gerealiseerd. Dit wordt mogelijk gemaakt door een programma van diverse investeringsmaatregelen (Marconi, vogelbroedeilanden, kleirijperij). Het Lauwersmeer is nog nadrukkelijker op de kaart gezet als toeristisch aantrekkelijk natuurgebied door onder andere verbeterde ontsluiting en het in uitvoering gaan van de plannen voor het Wereld Erfgoed Centrum.

In de dagelijkse uitvoering van ons politieke werk hebben we ons rondom de Statenvergaderingen vooral beziggehouden met de voor ons belangrijke thema's. **Op één na zijn al onze moties aangenomen¹**, een resultaat waar we trots op zijn. Onderstaand een overzicht van de moties die de ChristenUnie de afgelopen vier jaar heeft ingediend.

Gasdossier

- Nationaal coördinator Groningen
- Onafhankelijkheid Aardgas
- Versterking rechtspositie bewoners aardbevingsgebied
- Recht voor gedupeerden gaswinning
- Menselijke maat bij nieuw schadeprotocol

---

¹ Statenleden kunnen bij de behandeling van een onderwerp door middel van een motie een voorstel indienen

Mobiliteit

- Elektrificatie van het spoor
- Instellen bushalte AZC Ter Apel
- Openbaar vervoer Grensregio
- Herstel spoorverbinding Friesenbrücke

Economie

- Onderzoek ondernemersklimaat ZZP'ers
- Betere bereikbaarheid van subsidies en financieringsinstrumenten voor het Midden en Klein Bedrijf (MKB)
- Circulaire Economie
- Stimuleren breed MKB

Energie

- Bewustwording energiebesparing bedrijfsleven
- Energy game

Sociaal beleid

- Steun voedselverbouw door voedselbanken
- Ondersteuning transportkosten voedselbanken

Cultuur

- Investeren in eigen onroerend erfgoed
- Instellen Jeugdcultuurfonds provincie Groningen

Alle moties zijn terug te vinden op <https://www.provinciegroningen.nl/ps/statenstukken/moties/>

Onze inzet in 2019 en verder....

We zien veel energie bij onze inwoners en grote bereidheid om iets te doen voor een ander. Politiek en beleid kunnen niet zonder alle afvalophalers, ambtenaren, boeren, bouwvakkers tot en met zorgverleners en ook de vele vrijwilligers die uitvoering geven aan een gemeenschappelijk doel: onze provincie mooier maken, zodat we er prettig kunnen wonen en werken. Kortom, we doen het samen: omzien naar elkaar en naar de prachtige schepping.

In ons verkiezingsprogramma 'Ruimte, voor elkaar!' vindt u onze ideeën en voorstellen voor de komende vier jaar waarmee we dit gezamenlijke doel omarmen. Steunt u ons zodat we de komende jaar weer volop mee kunnen doen? Wij geloven namelijk dat er veel mogelijk is.

ChristenUnie Groningen,

Namens het bestuur,

Marleen Oostland - voorzitter

Bestuur

Betrouwbaarheid en integriteit zijn de kernwaarden van een goed bestuur. Een overheid die afspraken nakomt en het algemeen belang voor ogen heeft. De provincie richt zich op de uitvoering van de wettelijke taken en andere taken waarin ondersteuning door de provincie van meerwaarde kan zijn. De provincie neemt taken niet over, maar steunt waar nodig. De ChristenUnie is er groot voorstander van om initiatieven vanuit de samenleving te ondersteunen.

Een open huishouding is voor de provincie essentieel om eigen beleid te kunnen voeren. De ChristenUnie pleit voor de handhaving van een eigen provinciale belastingheffing. Ook vinden wij dat van provinciale belastingverhoging boven de periodieke indexering alleen sprake kan zijn als grote maatschappelijke opgaven aantoonbaar vragen om extra investeringen.

Wat wij willen:

- Bij beleidsvorming van de provincie worden de nieuwste middelen ingezet om de invloed van de burger te vergroten en zo aan te sluiten bij wat leeft in de samenleving. Het moet voor burgers mogelijk zijn om zelf punten te agenderen bij de provincie.
- De komende jaren gaan veel provinciale ambtenaren met pensioen. Het is van belang dat de provinciale organisatie tijdig een start maakt met de werving en selectie van nieuw personeel om de kwaliteit en continuïteit van de provincie te waarborgen. Hierbij is het belangrijk ook ruimte te geven en kansen te bieden aan jongeren door middel van stage- en traineeplekken.
- Vanwege de vernieuwde indeling van bestuurlijk Groningen in grotere gemeenten, is het raadzaam dat gekeken wordt naar rol- en taakopvatting tussen provincie en gemeenten, en moet samen met de gemeenten bekeken worden welke taken van de provincie kunnen worden overdragen of nog optimaler kunnen worden ingezet.
- Zorg voor zeer toegankelijke en actuele informatieverschaffing over risico's en maatregelen die inwoners zelf kunnen treffen in voorkomende (nood)situaties.
- Terughoudendheid bij het verhogen van de belastingdruk door het ophogen van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting.

Cultuur, recreatie & toerisme

Kunst, cultuur en monumenten weerspiegelen onze waarden en normen, onze identiteit als mens, als dorp, stad, provincie of land. Kunst kan het leven mooier maken, mensen bij elkaar brengen en ergens een nieuwe kijk ergens op geven. Onze cultuur kent een rijke geschiedenis en is een belangrijk onderdeel van wie wij zijn. Kunst en cultuur zijn daarmee echt van en voor de samenleving. De overheid kan een rol vervullen als subsidieverstrekker, opdrachtgever en beschermer van ons culturele klimaat.

De ChristenUnie vindt het belangrijk dat kinderen en jongeren met kunst en cultuur in aanraking komen. Door beoefening van amateurkunsten ontdekken en ontwikkelen zij hun creatieve talenten. Cultuur is een belangrijk onderdeel van hun ontwikkeling en verdient een plek in het onderwijs. Een toegankelijk aanbod van kunst en cultuur voor kinderen en jongeren is van belang.

In de komende jaren zal een toenemend aantal inwoners gebruik willen maken van voorzieningen op het gebied van sport en cultuur, fietsen, wandelen en andere vormen van vrijetijdsbeoefening zoals het toeristisch gebruik van parken en natuur. Daarnaast is er sprake van een groeiende groep mensen die in de stad woont en behoefte heeft aan ruimte en voorzieningen in de buurt van de stad voor ontspanning en vrije tijd.

Wat wij willen:

- De introductie van een Toerisme & Cultuurkaart waarbij wordt gestimuleerd om zowel stad als ommeland te bezoeken.
- Het continueren van het Jeugdcultuurfonds zodat jongeren in Groningen in aanraking blijven komen met cultuur.
- De provincie ondersteunt gemeentelijke initiatieven om in het kader van de leefbaarheid (openbare) bibliotheekvoorzieningen in dorpen en kernen waar mogelijk bereikbaar te houden. Zet hierbij in op de spilfunctie van bibliotheken in de samenleving waarbij bibliotheken ook ontmoetingsplekken zijn voor bijvoorbeeld taallessen, lezingen en cursussen.
- Groninger kunst en cultuur worden in het bijzonder gestimuleerd.
- Steun voor kleinschalige initiatieven waarbij lokale partijen samenwerken en de leefbaarheid wordt vergroot.
- Een samenhangend netwerk voor fietsen, wandelen, skeeleren en varen dat goed op elkaar aansluit, veilig is en goed onderhouden moet worden.
- Goede ontsluiting van het landelijk gebied door het bevorderen en aanleggen van een netwerk van kerkpaden, wandelroutes, fietspaden en vaarroutes.
- Toegankelijk maken en houden van startpunten van wandelroutes, uitkijktorens, zwemstrandjes en surfspots.

Economie

Een gezonde economie heeft oog voor de kansen om te ondernemen met respect voor werknemers en de schepping. Het christelijk- sociaaleconomisch denken gaat uit van een brede verantwoordelijkheid waarbij economie in dienst staat van gerechtigheid, solidariteit, duurzaamheid en menselijk welzijn en niet voor een zo groot mogelijke productie.

Regionale economie en innovatie

De provincie heeft aangaande ondernemers en het ondernemersklimaat een initiërende, faciliterende, stimulerende en coördinerende rol. De ChristenUnie maakt zich sterk voor een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor ondernemers in de provincie Groningen. Innovatie vindt plaats in samenwerkingsverbanden tussen MKB-bedrijven onderling, tussen grote en kleine bedrijven, tussen gevestigde orde en uitdagers, tussen bedrijven en kennisinstellingen, zogenoemde innovatie-ecosystemen. Snelle en goede internetverbindingen worden steeds belangrijker.

Wat wij willen:

- Betrek het regionale bedrijfsleven intensief bij het formuleren van een omgevingsvisie met aandacht voor onder andere de visie op wonen, detailhandel, horeca en bedrijventerreinen. Waarborg zo dat voldoende rekening wordt gehouden met economische aspecten.
- Meer kansen voor startende bedrijven (*startups*). Bij het aanbieden van projecten kunnen extra punten worden toegekend aan projectteams die expliciet met *startups* werken.
- Zet via de Investerings- en Ontwikkelmaatschappij voor Noord-Nederland (NOM) in op fondsen voor snelgroeiende bedrijven en bedrijven die gebruik maken van nieuwe technologieën voor het brede MKB.
- Ondersteun initiatieven die de aansluiting tussen onderwijs en arbeidsmarkt bevorderen.
- Zorg voor (de aanleg van) glasvezel bij alle bedrijventerreinen.
- De provincie zet wederom in op een breed MKB Fonds waarbij het kleinbedrijf (1 tot 10 fulltime eenheid (fte)) en de zelfstandige zonder personeel (zzp'er) niet worden uitgesloten.

Terugdringen overcapaciteit winkels - Retailvisie

Veel gemeenten kampen met leegstand, veroorzaakt door een overcapaciteit van winkels. Winkelgebieden functioneren hierdoor minder goed dan voorheen. Dat heeft veel gevolgen: een stad wordt minder aantrekkelijk voor bezoekers, er is minder werkgelegenheid, inwoners moeten naar elders uitwijken, jongeren en Hbo- en universitair opgeleide inwoners trekken weg. De lokale economie en de leefbaarheid komen hierdoor onder druk te staan.

Voor bruisende en vitale binnensteden en centra staan gemeenten voor de opgave om keuzes te maken voor winkelgebieden die kansrijk zijn en gebieden waar afbouw nodig is. Goede regionale afstemming is cruciaal omdat winkels een groter verzorgingsgebied hebben dan alleen de eigen gemeente. De Retailagenda beoogt een gezonde en toekomstbestendige retailstructuur.

Wat wij willen:

- Waarborg als provincie dat detailhandelsvisies van gemeenten regionaal worden afgestemd worden, actueel zijn, overcapaciteit in beeld brengen en verminderen.
- Borging van de naleving. Het is de taak van de provincie erop toe te zien dat overbodige plancapaciteit daadwerkelijk wordt weggenomen. Bij nieuwe lokaal overstijgende

initiatieven kan een onafhankelijke provinciale adviescommissie gemeenten helpen bij de besluitvorming om de visie ook na te leven.

- Gemeenten delen informatie en kennis met elkaar. De provincie moet ook zelf voldoende kennis en capaciteit in huis hebben voor haar regierol en nalevingsrol.
- Geen ruimte voor een Factory Outlet Centrum in de provincie Groningen. Wij gaan voor bruisende (binnen)steden

Circulaire economie

Nederland heeft zichzelf als doel gesteld in 2050 100% circulair te zijn wat betekent dat er dan geen nieuwe grondstoffen meer gebruikt mogen worden. Dit vraagt om een grote verandering van de omgang met grondstoffen en om andere verdienmodellen. Ook voor de provincie Groningen is dit een grote uitdaging.

Wat wij willen:

- Er komt een revolverend fonds voor circulaire initiatieven.
- De provincie neemt het initiatief tot een bewonerscampagne over het belang van circulaire economie en het tegengaan van verspilling.
- Eerlijk ondernemen, met aandacht voor maatschappelijk verantwoord ondernemen, werkgeverschap en het voorkómen van arbeidsuitbuiting. Dit verlangen we van derden maar ook van onze eigen organisatie.
- Een tweejaarlijkse verkiezing met het meest circulaire bedrijf/product in de provincie Groningen.
- Binnen de komende vier jaar wordt de provincie Groningen een Fair Trade provincie.

Grensoverschrijdende samenwerking

Vroeger waren de landsgrenzen vaak ook de handelsgrenzen. Vandaag de dag kan via de digitale snelweg de hele wereld een afzetmarkt zijn. We kunnen kennis halen uit, en ook onze kennis delen met de rest van de wereld. De provincie Groningen heeft een stimulerende rol voor handelsbevordering over de gehele wereld. Nauwe samenwerking met grensregio's (Euregio's) is noodzakelijk om grensoverschrijdende samenwerking concreet vorm te geven. In onze regio zijn met name de Eems Dollard Regio en de samenwerking met bondsland Nedersaksen van belang.

Wat wij willen:

- Stel een Groningen-Duitslandagenda op om zo op een gestructureerde manier de grensoverschrijdende kansen te benutten.
- Neem als provincie Groningen om het jaar het initiatief voor het organiseren van een handelsmissie: een thema- en branchegerichte handelsmissie die als doel heeft de kennis van bedrijven uit de provincie Groningen te vergroten en samenwerkingsverbanden over de grens te stimuleren. Het land is onder geschikt aan het thema.
- Inzet voor wederzijdse diplomaerkenning, goede oplossingen voor verzekeringen en AOW-opbouw.
- Maak gebruik van andere Europese middelen om projecten op de gebieden van infrastructuur, werkgelegenheid te kunnen realiseren.

Energie

Het provinciale energie- en klimaatbeleid van de ChristenUnie staat in het teken van de Bijbelse opdracht om te bouwen en te bewaren. Wij zijn geen verbruikers van de schepping, maar beheren die met respect om haar op een goede manier weer door te kunnen geven aan volgende generaties.

Rentmeesterschap is een kernwaarde van de ChristenUnie. Dit vraagt van ons dat we de aarde niet uitputten of overbelasten. De huidige omgang met energie heeft een verstorend effect op het wereldwijde evenwicht in klimaat en ecologie. Daarom kiest de ChristenUnie voor schone energie en willen we zo snel mogelijk af van olie, gas en kolen. Auto's zonder uitstoot en energieneutrale gebouwen worden wat ons betreft de nieuwe norm. Deze omschakeling biedt ongekende kansen voor ondernemers en werkgelegenheid in Groningen.

De provincie heeft een belangrijke rol in deze omschakeling. De ChristenUnie vindt dat de provincie aanjager moet zijn van de energietransitie. In de eerste plaats door te bepalen waar in onze provincie we ruimte geven aan de plaatsing van windmolens en zonnepanelen. Ook door als vergunningverlener voor bedrijven toe te zien op energiegebruik. Daarnaast door bij de aanleg en het onderhoud van wegen, het openbaar vervoer, maar ook in het beheer van het provinciaal wagenpark en provinciale gebouwen, te kiezen voor duurzame en efficiënte omgang met energie.

De provincie moet bewustwording creëren van de noodzaak om anders met energie om te gaan en zoeken naar draagvlak voor nieuwe manieren van energieopwekking. Door het verstrekken van subsidies en leningen kan de provincie ervoor zorgen dat projecten voor energie en innovatie gerealiseerd kunnen worden, die niet met behulp van commerciële geldverstrekkers van de grond zouden komen. Tot slot moet de provincie samen met gemeenten, het bedrijfsleven en onderwijsinstellingen de ontwikkeling van nieuwe technieken en opleidingen mogelijk maken. Door innovatie wordt duurzame energie makkelijker, aantrekkelijker en goedkoper. Belangrijk bij de uitwerking van energiebeleid is ervoor te zorgen voor dat inwoners uit alle lagen van de bevolking kunnen profiteren van de energietransitie.

Opwekking duurzame energie

De provincie ontwikkelt realistisch en gedetailleerde plannen om de opwekking van duurzame energie in de provincie in lijn te brengen met doel van het Parijsakkoord om in 2050 klimaatneutraal te zijn. Wij als ChristenUnie Groningen hebben de ambitie dat in 2035 60% van de energie die in onze provincie wordt opgewekt duurzaam zal zijn, en in 2045 100%. Door vijf jaar eerder energieneutraal te zijn dan rest van Nederland kan Groningen ook echt koploper worden. De provincie zet in op een brede mix van opwekmogelijkheden: wind op land en op zee, zonnedaken en -parken op land en op zee. De energietransitie is noodzakelijk, zal veel ruimtelijke impact hebben en moeilijke keuzes vergen.

We zullen als provincie de regie nemen in de ruimtelijke inpassing van energieopwekking door samen met de regio's regionale energiestrategieën op te stellen.

Wat wij willen:

- Zorg dat locaties voor duurzame energieopwekking goed passen in het landschap. Stel duidelijke kaders met ruimte voor maatwerk.
- Waar mogelijk realiseren van dubbelgebruik van grond en tijdelijke plaatsing van installaties om de impact op het gebied te beperken.
- Ontwikkeling van ruimtelijk beleid voor veilige opslag van energie.

Draagvlak

- De provincie zet zich in om Groningers bewust te maken van de noodzaak van de energietransitie en zorgt dat verduurzamen voor inwoners betaalbaar is.
- Omwonenden worden nauw en in een vroeg stadium betrokken bij plannen voor windenergie en zonne-energie en profiteren ook van de voordelen. Mede-eigenaarschap en gebiedsfondsen zorgen ervoor dat lusten en lasten eerlijker worden verdeeld.
- Stel eisen aan de manier waarop initiatiefnemers samen met de omgeving zoeken naar de beste locatie, vorm en landschappelijke inpassing.
- Voorrang voor initiatieven vanuit de lokale gemeenschap boven commercieel gedreven initiatieven.
- Goede inpassing moet leidend zijn.
- Bewoners moeten inspraak kunnen hebben in de locatie.
- Initiatiefnemers wordt gevraagd om met meerdere alternatieven te komen.
- Samen met gemeenten kijken naar financiële voordelen voor breed gedragen projecten (bijvoorbeeld door korting op leges).

Corporaties

Initiatieven van bewonerscoöperaties voor het decentraal opwekken van energie zorgen voor een betere afstemming tussen energieaanbod en -vraag. De provincie ondersteunt dit soort initiatieven door middel van advies, ondersteuning en financieringsinstrumenten.

- Als provincie de professionalisering van lokale energiecoöperaties stimuleren, bijvoorbeeld door ondersteuning van de Groninger Energiekoepel.
- De komende jaren vijftien dorpen en wijken ondersteunen die energieneutraal willen worden.

Wind

Windenergie levert een belangrijke bijdrage aan de opwekking van duurzame energie.

Ontwikkelingen van windparken op zee in de toekomst ontslaan ons niet van de verantwoordelijkheid ook ruimte te zoeken voor windenergie op land. Voor onze eigen energievraag zijn beide nodig.

- Vanwege de grote landschappelijk gevolgen van windmolens worden grote windmolens geconcentreerd in windparken. Alle Groninger gemeenten krijgen de mogelijkheid om in hun gemeenten kleine molens bij dorpen of boerderijen toe te staan.

Zon

- Ontwikkel beleid om alle geschikte daken en bedrijventerreinen te voorzien van zonnepanelen om zo veel mogelijk nog ongebruikt potentieel voor zonne-energie te benutten.
- Eigen gebouwen en gronden van de provincie langs wegen, vaarwegen, parkeerterreinen en slibdepots zoveel als mogelijk beschikbaar stellen voor de opwekking van zonne-energie. De opbrengsten hiervan gebruiken om bij zonneparken elders een minder rendabele maar betere landschappelijke inpassing mogelijk te maken.
- Als provincie beleid ontwikkelen waarin de plaatsing van zonnepanelen op gebouwen, industrie en ongebruikte percelen voorrang heeft, bijvoorbeeld bij klaverbladen,

geluidswallen en grond langs vaarwegen. Bestaande landbouwgrond blijft hierdoor beschikbaar voor voedselproductie.

Biomassa

Door de verbranding van biomassa kan elektriciteit of warmte worden opgewekt waarvoor anders steenkolen of aardgas nodig waren. Als energiebron biedt biomassa flexibiliteit en betrouwbaarheid die zonne-energie en windenergie nog niet bieden. De duurzaamheid van biomassa is echter omstreden. Het kappen van bomen voor onze energiebehoefte is nog steeds een techniek waarbij de rekening voor de energiebehoefte van vandaag naar de toekomst wordt doorgeschoven.

- De provincie stimuleert en schrijft waar mogelijk het gebruik van lokale of Europese biomassa voor, en daarbij in het bijzonder het gebruik van plantaardig en dierlijk afval.
- Stel een onderzoek in naar de meest duurzame vormen van biomassa.

Geothermie

- De provincie zorgt ervoor dat risico's en veiligheidsaspecten van duurzame energieopwekking goed in kaart worden gebracht (bijvoorbeeld de effecten van geothermie op de bodem en het grondwater) en dat risico's binnen aanvaardbare grenzen blijven.

Waterstof

- De provincie jaagt de ontwikkeling van waterstof als energiedrager aan. Dit door het stimuleren van projecten en onderzoek naar mogelijkheden om duurzaam opgewekte energie op te slaan in waterstof, door zelf te investeren in toepassingen van waterstof en door middel van actieve promotie van de mogelijkheden van een Groninger waterstofeconomie.

Infrastructuur

- Afstemming van de provincie met netwerkbeheerders en de Gasunie over geschiktmaking van de veelheid aan energie-infrastructuur in Groningen, voor transport van lokaal opgewekte elektriciteit en alternatieven voor aardgas. Remming van duurzame ontwikkelingen door gebrek aan geschikte infrastructuur moet voorkomen worden.

Besparen en alternatieven voor fossiele brandstof

Waar mogelijk fossiele brandstoffen vervuilen voor duurzame alternatieven. Energiebesparing en het efficiënt gebruiken van energie zijn essentieel. Energie die kan worden bespaard hoeft ook niet te worden opgewekt.

Wat wij willen:

Woningen

De provincie werkt in overleg met gemeenten aan methoden om het energieuinig en aardgasloos maken van woningen te versnellen.

- Ondersteuning van initiatieven waarmee particulieren energiebesparende maatregelen kunnen nemen, zoals het isoleren van woningen, aardgasloos bouwen of overgaan op inductiekoken. Ook ontwikkeling van beleid waarvan huurders profiteren.

Bedrijfsleven en instellingen

Een groot deel van het energiegebruik in Groningen komt van bedrijven. Een efficiënter gebruik van energie door bedrijven levert een grote energiebesparing op.

- Door advisering, handhaving en voorfinanciering bedrijven aansporen energie te besparen.
- Ook bedrijven die onder toezicht van gemeenten of de Rijksoverheid vallen worden door de provincie gestimuleerd om energie te besparen.
- Gebruik restwarmte die ontstaat bij de opwekking van energie of in de chemische industrie voor de verwarming van gebouwen.
- Scholen, dorpshuizen, sportverenigingen en kerken krijgen investeringen in energiebesparende maatregelen voorgefinancierd vanuit het revolverend fonds.

Provinciaal vastgoed/projecten

- Alle provinciale gebouwen, bruggen en gemalen worden energieneutraal.

Vervoer

De provincie stimuleert vervoer dat gebruik maakt van hernieuwbare brandstoffen.

- Alle P+R-terreinen, stations en grote werkgevers worden voorzien van van oplaadpunten voor de elektrische fiets.
- Alle P+R-terreinen en stations krijgen oplaadpunten voor de elektrische auto.
- Door de introductie van bussen en treinen die elektrisch of op waterstof rijden, als provincie het aantal oplaadstations en waterstoftankstations uitbreiden.
- Alle nieuw te plaatsen lantaarnpalen branden op zelfopgewekte zonne-energie.
- Nieuwe provinciale wegen worden klimaatneutraal aangelegd bijvoorbeeld door het gebruik van milieuvriendelijker asfalt en het plaatsen van zonnepanelen in geluidswallen.
- Alle rotondes in provinciale wegen wekken zelf energie op voor verlichting en het verwarmen van het wegdek bij ijzel.
- Als aandeelhouder van Groningen Airport Eelde maken we ons sterk voor toepassing van duurzame innovaties op de luchthaven, minimaal gebruik van brandstof bij landen en taxiën en het promoten van de mogelijkheden voor CO₂-compensatie bij reizigers.
- De provincie stimuleert de elektrificatie van de binnenvaart en van walstroom in binnenhavens en zeehavens om het gebruik van dieselgeneratoren in de havens overbodig te maken.

Erfgoed

Bijzondere gebouwen, voorwerpen, tradities, foto's, films en verhalen tonen de geschiedenis van onze provincie. Erfgoed vertelt niet alleen de vaderlandse geschiedenis, maar eveneens de regionale en lokale geschiedenis. Ook onze recente geschiedenis verdient bescherming.

De ChristenUnie Groningen heeft zich de afgelopen periode volop ingezet voor het behoud van Erfgoed. Dit is hard nodig want mede door de aardbevingen staan veel mooie panden onder druk. Er zijn mooie resultaten geboekt. Zo kreeg erfgoed een aparte status in de aardbevingsgemeenten en is de erfgoedmonitor in ontwikkeling. Hiermee wordt duidelijk in kaart gebracht welk erfgoed er is in Groningen en wat de staat daarvan is. Tegelijkertijd heeft de provincie 4,5 miljoen beschikbaar gesteld voor behoud en herstel van monumenten in 2018 en 2019.

Een grote uitdaging ligt er op het gebied van kerkelijk erfgoed. Monumentale kerkgebouwen zijn cultuurhistorisch waardevol. Zij zijn beeldbepalend in onze steden en dorpen en voor veel Groningers dragers van herinneringen aan belangrijke momenten in het leven. De leegstand van kerkelijke gebouwen neemt toe en het blijft wenselijk te zoeken naar alternatieve invulling van deze gebouwen met een koppeling naar leefbaarheid.

Op het gebied van industrieel erfgoed liggen kansen in een waardige, alternatieve bestemming. Vooral bij dit erfgoed zien wij dat snel verval en verpaupering optreedt wanneer er geen alternatieve invulling wordt gevonden.

De ChristenUnie vindt dat de overheden gezamenlijk extra geld beschikbaar moeten stellen voor onderhoud en herbestemming van kerkelijk en industrieel erfgoed, door reeds bestaande (revolverende) fondsen verder aan te vullen.

Wat wij willen:

- Behoud van erfgoed, met een verdere nadruk op industrieel erfgoed.
- Aanvulling van het reeds bestaande revolverende Cultuurfonds voor Monumenten.
- Eigenaren proactief informeren over bestaande subsidiemogelijkheden bij het rijk, de provincies en de gemeenten.
- Bestaande drempels voor subsidieaanvragen zo veel mogelijk verlagen.
- Digitalisering van ons erfgoed. Dit helpt om het voor iedereen toegankelijk te maken en te bewaren voor toekomstige generaties. De provincie kan hierbij ondersteuning bieden.
- Onderhoud en herbestemming van monumenten. Er moet geld beschikbaar komen voor noodzakelijk onderhoud aan rijksmonumenten en om monumenten een nieuwe bestemming te geven, met in het bijzonder aandacht voor het verduurzamen van monumenten en voor kerkelijk erfgoed.
- Naoorlogse monumenten. Ook de jongste geschiedenis krijgt een plek in het erfgoedbeleid bijvoorbeeld door het aanwijzen van naoorlogse monumenten.

Gaswinning

Het leek zo mooi, de gasbel die in de jaren zestig ontdekt werd onder Slochteren. Een zegen voor Groningen en heel Nederland. Het bleek te mooi om waar te zijn. Na meer dan 50 jaar gaswinning is er veel in Groningen kapot. Gebouwen, maar zeker ook mensen hebben grote schade opgelopen. We zijn blij met het besluit van de minister om de gaskraan dicht te draaien: na 2030 geen gaswinning meer in Groningen. Maar daarmee zijn we er nog niet. De veiligheid is niet direct gegarandeerd. De ChristenUnie wil dat de veiligheid van inwoners (huurders en woningbezitters) centraal wordt gesteld. Daarom moet het tempo van de bouwkundige versterkingen aanzienlijk omhoog en moet schade snel en adequaat worden hersteld.

Wat wij willen:

- Benut koppelkansen bij het bouwkundig versterken: bouwkundig duurzaam versterken. Bewoners moeten de regie hebben over wat er met hun huis gebeurt. Ze moeten zelf een aannemer kunnen kiezen. Zo kunnen ook lokale aannemers meebouwen aan herstel en versterking, zoals is toegezegd.
- Inwoners moeten hun woning kosteloos kunnen laten inspecteren, ook al valt hun woning niet onder de aangewezen te versterken woningen. Mensen in Groningen moeten zich veilig kunnen voelen in hun eigen huis, hun woonplek.
- Een eigen verantwoordelijkheid en een eigen budget voor de aardbevingsregio. De provincie is als middenbestuur bij uitstek geschikt om hieraan sturing te geven en de belangen van de individuele gemeenten én van de regio te borgen en te bepleiten.
- Er moet meer aandacht komen voor de immateriële gevolgen van de gaswinning. Steeds meer mensen kampen met gezondheidsproblemen en psychische klachten. Ondersteun mensen door geestelijke hulp aan te bieden in samenwerking met bijvoorbeeld Stichting Kerk en Aardbeving.
- Mensen willen weten waar ze aan toe zijn. Help inwoners met het maken van keuzes door ze goed in te lichten over de mogelijkheden die er zijn om te versterken en verduurzamen. Communiceer duidelijk en vaak.
- Neem afscheid van aardgas. Zoveel mogelijk gasloos bouwen bij de versterkingsoperatie, zoveel mogelijk overstappen op alternatieven. Alleen als er geen alternatief is de gasleiding laten zitten.
- Het prachtige, herkenbare Groninger landschap moet bewaard blijven. Daarbij hoort ook het culturele en industriële erfgoed. Daarom goed nadenken voordat er gesloopt wordt en samen bepalen wat er in ieder geval bewaard moet blijven voor de toekomst. En dan: inzetten op behoud en onderhoud.

Landbouw

De ChristenUnie streeft naar een landbouw die economisch rendabel is, voldoende en gezond voedsel voortbrengt en een positieve bijdrage levert aan de kwaliteit van landschap en milieu.

Door gebiedsgerichte samenwerking tussen boeren, natuur en milieuorganisaties, agro-industrie en kennisinstellingen, ontstaan netwerken die hierin initiatief en verantwoordelijkheid nemen. Voorlopers binnen deze netwerken geven begaanbare routes aan richting een duurzaam platteland. Hierdoor komt een brede beweging op gang die zorgt voor navolging en uitrol van goede voorbeelden. De ChristenUnie ondersteunt deze vorming van netwerken. De Groningse agrarische ondernemers zijn (van oudsher) zeer vooruitstrevend. Ook vandaag de dag zien we dat Groningen vooroploopt met ontwikkelingen rond verduurzaming en innovatie. Iets om trots op te zijn, en om te delen met andere regio's. Door klimaatverandering komen landbouw en natuur de komende jaren voor nieuwe uitdagingen en opgaves te staan, zoals verzilting, weersextremen (clusterbuien, droogteperiodes) en opgaves op het gebied van duurzame energie (zon, wind).

Wat wij willen:

- Zorg dat er voldoende ruimte blijft voor boeren om te ondernemen zodat gezinsbedrijven kunnen voortbestaan. De verbondenheid met de sociale leefomgeving, cultuur(historie) en natuurlijke omstandigheden maakt gezinsbedrijven tot de ruggengraat van de landbouw en het agrarisch platteland.
- Ondersteunen van jonge, toekomstige boeren en boerinnen voor continuïteit van gezinsbedrijven door inzet van middelen bij bedrijfsovername en - vernieuwing (bijvoorbeeld via de Jonge Landbouwersregeling). En ook in de vorm van kennis- en informatiedeling over toekomstmogelijkheden van het bedrijf.
- Ondersteuning en stimulering van experimenten met en door boeren die leiden tot praktische maatregelen met winst voor landbouw én natuur.
- Verdere uitbreiding van het gebruik en toepassingen van ICT, zoals drones, in de landbouw. De combinatie met Groningen als experimenteer gebied voor 5G biedt hiervoor unieke mogelijkheden.
- Internationale positionering en profilering van de agrarische sector als (inter)nationaal voorbeeld en koploper in de transitie naar toekomstgerichte landbouw. Hiervoor trekken we ook veel op in Noordelijk verband (Groningen, Fryslân, Drenthe).
- We hebben de biologische landbouw in de afgelopen jaren een flinke impuls gegeven. Hiermee willen we doorgaan en boeren ondersteunen bij hun omschakeling. Ook bij het stimuleren van de omzet, bij voorkeur in korte, regionale ketens, zodat er zoveel mogelijk toegevoegde waarde binnen de regio blijft. Als ChristenUnie willen we er ook oog voor hebben dat hiervoor wel ruimte in de markt moet zijn.
- Ook natuurinclusieve landbouw zien wij als goede mogelijkheid voor de agrarische sector.
- Via diverse landelijke netwerken werken we aan beïnvloeding van het Gemeenschappelijke Landbouw Beleid (GLB) omdat dit erg bepalend is voor de ontwikkeling van de landbouw in Groningen. Onze inzet daarbij is om voldoende middelen beschikbaar te hebben voor verduurzaming van de landbouw en innovatie van het platteland. Bovendien pleiten we voor een efficiënte en effectieve aanwending van deze middelen.
- De provincie moet in haar aanpak rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering. Met waterschappen, gemeenten en natuurbeheerorganisaties willen we gebiedsprocessen inrichten en faciliteren die oplossingsrichtingen en aanknopingspunten bieden. Het uitgangspunt is een goed verdienmodel voor de landbouw.

Leefbare en sociale woonomgeving

In onze optiek is de samenleving erbij gebaat als mensen in verbondenheid, verantwoordelijkheid en betrokkenheid samenleven. Vanuit onze Bijbelse opdracht willen wij graag werken aan een samenleving waarin we 'omzien naar elkaar'. Wij vinden dat er geïnvesteerd moet worden in een 'samenleving met samenhang'. De gemeenten zijn het eerste aanspreekpunt. De provincie signaleert, agendeert, ondersteunt en stimuleert en kan gemeenten bij elkaar brengen om expertise uit te wisselen. Als de provincie inzet op sociaal beleid zal dit beleid gekoppeld moeten worden aan verantwoordelijkheden en doelen van lagere overheden. Op die manier wordt beleid gerealiseerd dat elkaar completeert wat ten goede komt aan de samenleving als geheel.

Wat wij willen:

- De provincie ondersteunt platforms voor kennis- en expertisedeling waaronder platforms voor mantelzorgers en participatie van patiënten.
- Ondersteuning van initiatieven uit de samenleving om te komen tot het oprichten van (identiteitsgebonden) hospices en huizen voor ouderzorg.
- Steun voor vrijwilligersorganisaties en deskundigheidsbevordering van vrijwilligers. Projecten voor vrijwilligers kunnen aanspraak maken op een financiële bijdrage van de provincie.
- Bestrijding van armoede en sociale uitsluiting, bijvoorbeeld door het ondersteunen van zelfhulporganisaties en het bevorderen van sociale cohesie.
- Ondersteuning van initiatieven voor armoedebestrijding zoals Stichting Leergeld, Stichting Present, het Leger des Heils en Voedselbanken zo lang die nodig zijn.

Coöperaties

Op veel plaatsen tonen inwoners initiatieven om de eigen leefomgeving mooier, socialer, veiliger en meer betrokken te maken. Wat de ChristenUnie betreft moeten deze mensen nog meer ruimte krijgen om hun ideeën over bijvoorbeeld wonen, recreatie & toerisme, voedsel, landbouw, energie, internet, de natuur en uiteraard de zorg in de praktijk te brengen.

Wat wij willen:

- Een substantieel bedrag beschikbaar stellen om de oprichting van nieuwe coöperaties en samenwerkingsverbanden en andersoortige initiatieven op het gebied van de leefbaarheid te stimuleren zoals:
  - Coöperaties op het gebied van wonen met zorg.
  - Coöperaties die zorg en daarmee de leefbaarheid in de landelijke gebieden willen behouden en stimuleren.
  - Coöperaties en initiatieven in de land- en tuinbouw en de natuur waarin mensen zich kunnen verenigen om samen sterk te staan.
- Minder regels en voorwaarden vooraf maar controle achteraf. Hierbij het vertrouwen geven aan de initiatiefnemers.

Milieu

Alle leven is Gods waardevolle gift en wij hebben de taak om zorgvuldig om te gaan met de schepping. Vervuiling van de lucht en de natuur, verspilling van materialen en uitputting van hulpbronnen zijn een grote bedreiging voor de toekomst van onze kinderen en kleinkinderen.

Op het gebied van milieu en klimaat wordt er in de Europese Unie gewerkt aan een geïntegreerde aanpak van waterkwaliteit, het behouden van biodiversiteit, het terugdringen van CO₂-uitstoot en andere broeikasgassen, het klimaatneutraal maken van gemeenten, bodemkwaliteit en afvalmanagement.

Wat wij willen:

- Stimuleren van *recycling* en *upcycling* en bedrijven in de regio aansporen om te gaan samenwerken in het hergebruiken van grondstoffen.
- Plastic is een materiaal dat nog steeds veel gebruikt wordt maar waarvan meer en meer de nadelige gevolgen duidelijk worden voor mens, dier en aarde. Daarom moet de provincie oplossingen onderzoeken en ondersteunen om plastic vervuiling van milieu en water te voorkomen.
- Grote aandacht voor schone lucht, duisternis en stilte.
- Handhaving, wat inhoudt: stringent toezicht houden op de naleving van milieu- en veiligheidsvoorschriften en adequaat optreden bij klachten van geur-, licht- of geluidshinder.
- Duurzaam inkopen. De provincie koopt 100% duurzaam en verantwoord in: schone energie uit Nederland, producten uit de circulaire economie en producten en diensten met een zo klein mogelijke ecologische voetafdruk.

Natuur en Landschap

We zijn trots op de rijkdom van de Groninger natuur. In onder andere het Lauwersmeer, Roegwold, de Onnerpolder en Middag-Humsterland leeft een grote variëteit aan plant- en diersoorten. Dankzij investeringen in natuurgebieden en intensieve samenwerking met natuur- en landschapsorganisaties, landbouw en waterschappen gaat het steeds beter met de Groninger natuur. Dit uit zich in bijvoorbeeld de terugkeer van de zeearend en de otter. De afgelopen jaren is het Natuurbeheer stevig ingebed in het provinciaal beleid zodat dit ook in de jaren die komen zijn vruchten zal afwerpen.

In het Zuidelijk Westerkwartier gaat de komende periode een grote verandering plaatsvinden. De combinatie van natuur met waterberging biedt mogelijkheden om een aantal opgaven aan elkaar te binden. De ChristenUnie ziet dit echt als kansen die we niet voorbij mogen laten gaan. Wij doelen hiermee op programma's zoals: "Westerkwartier Paardenkwartier" en mogelijkheden voor toeristische samenwerking.

Agrariërs en terreinbeherende organisaties zijn de grootste natuurbeheerders. Agrariërs die op hun landbouwgrond maatregelen nemen tot behoud van natuur en landschap, ontvangen daarvoor een vergoeding. Natuurinclusieve landbouw kan een mogelijkheid zijn om de ambities op natuurterrein verder vorm te geven.

In Nederland is beheer van flora en fauna noodzakelijk. De Natuurvisie en het beleidsdocument 'Flora en fauna' geeft voldoende mogelijkheden voor een goed natuurbeheer inclusief de uitdagingen op dit vlak.

De zorg voor een goed weide- en akkervogelbeheer is het noodzakelijk om de huidige situatie van neergang om te buigen. Het manifest Actieplan Weidevogels Groningen biedt hiertoe goede mogelijkheden.

Wat wij willen:

- Realiseer het Natuurnetwerk Nederland binnen de daarvoor gestelde termijn.
- Laat natuurbeheerders, agrariërs en waterschappen zoveel mogelijk samenwerken bij de inrichting en het beheer van natuurterreinen.
- Versterking van natuurgebieden door een goed samenspel tussen mens en natuur. Daarom stimuleert de provincie menselijke activiteiten als recreatie, of ondernemingen in de natuur die bijdragen aan het behoud en herstel van flora en fauna.
- Natuurgebieden die toegankelijk zijn voor het publiek om de beleving van natuur te vergroten.
- Stimuleren en ondersteunen van agrarisch natuurbeheer. De agrarische collectieven zijn verantwoordelijk voor de resultaten.
- Regievoering op het landschapsbeleid met als doel het karakteristieke en unieke Groninger landschap te beschermen en waar nodig te herstellen.
- Actieve ondersteuning van akker- en weidevogelbeheer. Waar mogelijk worden ook financiële instrumenten ingezet.

Het Waddengebied en de Eems Dollard

De Waddenzee is een van de meest dynamische natuurgebieden in Noord-West Europa en is UNESCO Werelderfgoed. Het is ook een gebied waar gewoond en gewerkt wordt. Daarom is zorgvuldige afweging van wat in dit gebied wel en niet kan van groot belang.

Samen met de samenwerkingspartners in dit gebied moet de provincie de balans zoeken tussen ecologie en economie. Dat die twee belangen niet altijd tegengesteld zijn, blijkt uit de projecten in het Eems-Dollardgebied waar dijkverhoging, het verbeteren van recreatievoorzieningen, ruimte geven aan de natuur, onderzoek naar het gebruik van baggerslib in de landbouw en het verbeteren van waterkwaliteit hand in hand gaan.

Met betrekking tot maatregelen als gevolg van klimaatveranderingen, zoals dijkverhoging, moet gezocht moet worden naar koppelkansen met natuur.

Wat wij willen:

- Verder vormgeven van het herstel van de Eems Dollard.
- Betere coördinatie van de activiteiten voor de Waddenzee waarbij beleid en beheer gescheiden processen zijn.
- Een Waddenregio die zich duurzaam ontwikkelt zowel ecologisch alsook sociaaleconomisch en toeristisch-recreatief. De verbinding tussen mensen inwoners en toeristen) en natuur (het Wad) wordt versterkt.
- Maak gebruik van koppelkansen voor klimaatmaatregelen en natuur.

Sport en bewegen

Sport is belangrijk voor onze gezondheid. Sport helpt om mensen (weer) in beweging te brengen, te participeren, plezier te maken en respectvol met anderen om te (leren) gaan. Sport is niet primair een provinciale kerntaak, wel kan de provincie een stimulerende en faciliterende rol vervullen. Wat de ChristenUnie betreft ligt hierbij de nadruk op de breedtesport. In het bijzonder willen we aandacht voor de Groningers voor wie bewegen niet vanzelfsprekend is zoals ouderen en mensen met een beperking, een chronische ziekte of psychiatrische problematiek. Een andere specifieke doelgroep is de jeugd op school. De ChristenUnie wil een flinke impuls geven aan sport en bewegen op scholen door het aanbieden van extra lessen bewegingsonderwijs door een vakdocent, en met de mogelijkheid om na schooltijd extra beweeglessen te volgen.

Wat wij willen:

- Bij elke financiële bijdrage van de provincie aan een grootschalig sportevent moet de link gelegd worden naar een aanvullend *event* dat past bij de bovengenoemde doelgroepen. Een voorbeeld is de Groningse *Special Olympics* voor mensen met een verstandelijke beperking.
- Stimuleren en mogelijk maken van projecten die het bewegen stimuleren van inwoners van Groningen met een lichamelijke beperking of een chronische ziekte die het bewegen beperkt, bijvoorbeeld hersenletsel, spierziekten, orthopedische problematiek (nieuwe heup, nieuwe knie), diabetes, hart- en vaatziekten. Een mooi voorbeeld hiervan is De Beweegcoach.
- Faciliteren en ondersteunen van projecten om de jeugd op de basisschool meer te laten bewegen, bijvoorbeeld het project 'De Sportieve Gezonde School'.
- Ondersteuning van gemeenten in hun taak op het gebied van het stimuleren van sporten en bewegen in de openbare ruimte.

Verkeer en vervoer

Dag in dag uit reizen mensen in de regio: naar werk, studie, voorzieningen en familie. De provincie maakt deze verkeersbewegingen mede mogelijk door regionaal openbaar vervoer en provinciale wegen. Het reizen in de provincie moet veilig, vlot en toegankelijk zijn. De bereikbaarheid van de stad Groningen als economische motor van het Noorden is van groot belang maar ook dorpen op het platteland moeten gemakkelijk en veilig te bereiken zijn. Openbaar vervoer en eigen vervoer met de auto en de fiets staan niet los van elkaar maar kunnen elkaar versterken.

Openbaar vervoer

Het openbaar vervoer maakt werk, onderwijs en voorzieningen voor een grote groep inwoners bereikbaar. Hierdoor kunnen inwoners die in de regio wonen, werken in de grotere kernen en kunnen scholieren onderwijs volgen op de school die het beste bij hen past. Het openbaar vervoer moet voor zo veel mogelijk reizigers een toegankelijke vervoersvoorziening zijn en een alternatief voor eigen vervoer. Hiervoor zijn snelle, betrouwbare en aangename verbindingen nodig en moet klantvriendelijkheid centraal staan.

Wat wij willen:

Snelle verbindingen

- Meer en snellere treinen tussen Groningen en de Randstad door verbeteringen aan het spoor tussen Zwolle en Groningen.
- Treinen vanuit Groningen en Friesland moeten verder kunnen rijden op het spoor naar Assen en Zwolle zodat reizigers minder vaak hoeven over te stappen. De provincie zet in op technieken en samenwerking die het doorrijden op het landelijk spoorwegnet mogelijk maken.
- Internationale railverbindingen zijn ook voor Groningen van groot belang. Daarvoor is spoedig herstel van de Friesenbrücke over de Eems in Nedersaksen essentieel. Dit geeft tegelijkertijd een mogelijkheid om de Wunderline [verbetering railverbinding Groningen - Bremen] vorm te geven. We zijn inmiddels ver gekomen in de planvorming om deze spoorlijn gezamenlijk met onze Duitse partners te verbeteren. Verder vorm geven moet onze intentie zijn.
- De treinverbinding naar Stads kanaal is van groot belang voor de bereikbaarheid en moet zo snel mogelijk weer gaan rijden. Op termijn moet deze treinverbinding onderdeel worden van een verbinding naar Emmen en Almelo.
- Ontwikkeling van een station bij Hoogkerk.
- Investeer in grensoverschrijdende verbindingen zodat werken, studeren of recreëren over de grens gemakkelijker wordt voor Groningers en Duitsers.
- De leefbaarheid van kleine dorpen is gebaat bij een goede verbinding naar voorzieningen in naburige kernen. Verbindingen met kleine dorpen moeten, waar mogelijk, in stand worden gehouden of er moeten passende alternatieven worden geboden. Denk aan het faciliteren van lokale initiatieven waarbij bewoners dankzij een regiotaxi of buurtbus toch aansluiting hebben op regionale bus- en treinlijnen.
- Om onnodig overstappen en drukte op het Groninger hoofdstation tegen te gaan, worden waar mogelijk buslijnen gekoppeld of rechtstreekse busverbindingen geïntroduceerd. Voorbeelden hiervan zijn de Q-liners en rechtstreekse bussen naar het Zerniketerrein.

Veiligheid

- Waarborg de (sociale) veiligheid van haltes en stations. Ruime en schone haltes en perrons, verlichting en duidelijke handhaving dragen hieraan bij.

- Alle bus- en treinstations worden voorzien van (gratis) WiFi en mogelijkheden om ov-fietsen te huren, elektrische fietsen op te laden en fietsen bewaakt te stallen.
- Goede toegankelijkheid van het openbaar vervoer voor ouderen en mensen met een lichamelijke beperking. Informatievoorziening, haltes, stations, bussen en treinen moeten daarop worden ingericht.
- Elke halte of station is veilig bereikbaar met de fiets.

Klantvriendelijke reisproducten

- De vervoerders bieden klantvriendelijke reisproducten aan zoals op maat gemaakte trajectabonnementen voor frequente reizigers die geldig zijn in bus en trein in Drenthe, Groningen en Friesland of gezinskaarten om het reizen met de bus met het hele gezin betaalbaar te maken. Om de bus aantrekkelijk te maken voor schoolreisjes en kinderfeestjes mogen geen drie maar vijf kinderen tot en met elf jaar gratis meereizen met een volwassene.
- Extra korting bovenop de reguliere scholierenkorting voor scholieren die een jaarabonnement kopen.
- In alle bussen wordt het mogelijk om te betalen met de smartphone of door middel van contactloos betalen.
- Reizigers met een abonnement voor de bus of trein kunnen hun ervoor kiezen hun abonnement tijdelijk in te ruilen voor een e-bike.

Bereikbaarheid en verkeer

Provinciale wegen zijn van grote regionale betekenis. Verschillende groepen reizigers zoals forensen, fietsende scholieren, vrachtverkeer en landbouwvoertuigen, maken gebruik van deze wegen. De provincie heeft de taak om het reizen over de provinciale wegen zo veilig mogelijk te maken en te streven naar een vlotte doorstroming. Veiligheid is van levensbelang en is onze eerste prioriteit. Daarom zet de ChristenUnie zich ondermeer in voor overzichtelijke, ruime verkeerssituaties en de spreiding van vervoersstromen. Waar mogelijk moeten provinciale wegen daarom om (dorps)kernen heen worden aangelegd en moeten snelheidswisselingen worden beperkt.

Wat wij willen:

Bereikbaarheid

- Voor de bereikbaarheid van en de doorstroming bij de Stad is aanpak van de Zuidelijke Ringweg van groot belang. Tijdens de bouwwerkzaamheden moet de doorstroming en ontsluiting van de stadswijken voldoende worden gewaarborgd. Afspraken die met de aannemer gemaakte zijn moeten nagekomen worden en alles moet in het werk gesteld worden om overlast voor omwonenden te beperken. Afsluitingen moeten tijdig en duidelijk gecommuniceerd worden en vergezeld worden van goede omleidingen. Bij bestaande en nieuwe tegenvallers worden geen concessies gedaan ten aanzien van veiligheid en kosten. Bovendien mogen eventuele kostenoverschrijdingen niet ten koste gaan van projecten in de regio.
- De provincie gaat samen met Rijkswaterstaat en de gemeente Oldambt de problemen met de doorstroming op 'de Blauwe Roos' bij Winschoten aanpakken.
- In samenwerking met Rijkswaterstaat en de gemeente Midden-Groningen wordt verder gewerkt aan een oplossing om de doorstroming afslag A7 Hoogezand/ rotonde/ Knijpsbrug te verbeteren en daarmee gevaarlijke situaties als filevorming op de afrit tot op de snelweg te voorkomen. Ditzelfde geldt voor de situatie bij de A7-Leek waar samen met RWS en gemeente Westerkartier aan een verkeersveilige oplossing moet worden gewerkt.

- Naast een plan om de Ring West aan te pakken moet er gekeken worden naar de slechte doorstroming van de N355 en de verbindingen tussen Aduard/ Zuidhorn naar de A7. Op dit moment is er sprake van sluipverkeer waardoor er verkeersonveilige situaties ontstaan.
- Komende periode moet er samen met de gemeente Westerkwartier gekeken worden naar de situatie rond Leek. De verkeersdruk rond de N372 zorgt in Leek voor problemen. Een nieuwe rondweg rond Leek is een mogelijke oplossing.

Verkeersveiligheid

Wat wij willen:

- Provinciale wegen moeten veiliger worden door toepassing van zogenaamde rammelstroken, bermverlichting, *glowing lines* en wegdekreflectoren. Bij gevaarlijke kruispunten worden innovatieve fietsoversteken aangelegd die oplichten als er een auto aankomt. Onnodige verlichting wordt verwijderd.
- Voorzie onbewaakte spoorwegovergangen in de provincie zoveel mogelijk van spoorbomen, of hef ze op. Samen met landbouwers en grondeigenaren wordt naar een goede oplossing gezocht.
- Een meerjarig onderhouds- en verbeterprogramma voor de provinciale wegen om in de periode tot 2035 de provinciale wegen op het driesterrenveiligheidsniveau van de European Road Assessment Programme (EuroRAP) te brengen. Door veiligere wegen en het stimuleren van veilig verkeersgedrag willen we het aantal verkeersdoden en -gewonden verminderen.
- Provinciale wegen toegankelijk maken voor landbouwverkeer. Met passeerstroken kan een veilige en vlotte doorstroming van het overige verkeer worden gewaarborgd.
- De provincie faciliteert verkeerslessen op basisscholen in de gehele provincie. Hierbij leren leerlingen veilig deel te nemen aan het verkeer, om te gaan met de dode hoek van vrachtwagens en ze ontdekken dat telefoongebruik en muziek op de fiets gevaarlijk kunnen zijn.
- In verband met de veiligheid van de verkeersdeelnemers daar waar mogelijk het landbouwverkeer om de dorpen leiden door bijvoorbeeld een rondweg aanleggen

Fietspaden

Reizen met de fiets is gezonder, duurzamer en neemt veel minder ruimte in dan reizen met de auto. Om Groningen gezond en bereikbaar te houden, is het daarom van groot belang om fietsgebruik te stimuleren. De provincie moet er daarom voor zorgen dat Groningen Stad in een straal van 20 km rond de Martinitoren het beste met de fiets te bereiken is.

Wat wij willen:

- Bij de aanleg of herinrichting van provinciale wegen worden fietspaden gescheiden van de autoweg.
- De fietssnelwegen naar Leek, Zuidhorn, Winsum, Ten Boer, Bedum en Haren worden verder uitgebreid de provincie in richting Grijpskerk, Lauwersoog, Middelstum, Delfzijl en Assen. Ook tussen Groningen en Hogeveen komt een fietssnelweg. Door deze comfortabele fietspaden met weinig oponthoud wordt fietsen van en naar werk of studie aantrekkelijker.
- Op fietsknooppunten en bij het fietspad langs en over de Waddendijk komen autonome fietsoplaadpunten. Hier kunnen fietsers pauzeren en kunnen e-bikes worden opgeladen met behulp van duurzaam opgewekte energie.
- Verwijder onnodige paaltjes en drempels op de fietspaden.

- Voer een bewustwordingscampagne voor automobilisten en gebruikers van e-bikes met als doel het grote aantal ongelukken met e-bikes te verminderen.

Vaarverkeer

Wat wij willen:

- Investeer in bruggen, sluizen en kanalen om het vaarwegennetwerk (o.a. sluis Lauwersoog) robuuster te maken voor betere toegankelijkheid, een vlottere doorstroming en om wachttijden te reduceren.
- Onderhoudsniveau van vaarwegen moet hoog zijn om de vaarwegen goed toegankelijk te houden voor recreatieboten, goederenvervoer en de schepen die van de scheepswerven komen.

Visserij

Handhaving van een goede positie van de visserij in Lauwersoog en Zoutkamp is belangrijk. De visserij is een belangrijke economische drager van de haven van Lauwersoog en is de afgelopen jaren gefaciliteerd door de verlenging van de kade en het baggeren van het Westgat. Ook is de verduurzaming van de haven van Lauwersoog in gang gezet.

Het vissen in Werelderfgoed en Natura 2000 brengt verantwoordelijkheden met zich mee. Er moet een voortdurende balans gezocht worden tussen de verschillende visserijsectoren. Dit leidt soms tot spanning. De overheid moet zich inspannen om de visserij hier goed in te accommoderen. Het verwerken van garnalen gebeurt inmiddels deels in Lauwersoog en zal ook in Zoutkamp gaan plaatsvinden. Een goede ontwikkeling omdat hierdoor de afstand naar de consument verkort wordt en de zogenaamde ecologische voetprint beter in balans is. Ook is dit een uitstekende impuls voor de werkgelegenheid in Noord-West Groningen.

Wat wij willen:

- Door duurzaam te vissen in het Waddengebied kan de visserij een boterham blijven verdienen.
- Maak mogelijk dat visserij en natuurbeheer in het Waddengebied hand in hand gaan.
- De visserij moet een omslag kunnen maken naar een duurzame manier van vissen.
- De proeven met het varen op waterstof aangrijpen als een kans om de totale vloot te laten verduurzamen.

Water

Water is van levensbelang voor mensen, dieren en planten. Een teveel of een tekort aan water vormt al gauw een bedreiging. Nederland moet een veilig land zijn. Wij ondersteunen daarom voluit het werk in het deltaprogramma waarin de overheden samenwerken aan het vergroten van de veiligheid. Ook in de ruimtelijke ordening moet rekening gehouden worden met waterveiligheid. Klimaatdeskundigen verwachten dat de zomers veel droger zullen worden. Met goede dijken alleen zijn we er niet. Ook moet gezocht worden naar maatregelen om droogte te kunnen opvangen, en naar waterbeheermaatregelen om hittestress in steden en dorpen te verminderen. Samen met de waterschappen en gemeenten zoekt de provincie mogelijkheden om water langer vast te houden in het gebied. Op die manier kan verzilting van landbouwgrond worden tegengegaan evenals de verdroging van landbouw- en natuurgebieden.

Waterkwaliteit

Het creëren van schone en ecologisch gezonde watersystemen vereist veel aandacht van de provincie en waterschappen. Dit betreft onder andere de beperking van ongewenste uitstoot van milieuverontreinigende middelen en de aanleg van natuurvriendelijke waterstromen.

De waterkwaliteit voldoet op veel plaatsen nog niet aan de eisen, hoewel het inzamelen en zuiveren van afvalwater al fors is verbeterd. De provincie moet de komende jaren verder werken aan de implementatie van de Europese Kaderrichtlijn Water (KRW). Daarom is beleid belangrijk dat erop gericht is ongewenste verontreiniging van oppervlaktewater en grondwater door bijvoorbeeld mest en medicijnresten te voorkomen.

Waterschappen

Landbouw, natuur en bebouwing in een gebied stellen elk hun eigen eisen aan het optimale waterbeheer. De provincie stelt in haar omgevingsplan vast in welk gebied landbouw plaatsvindt, welk gebied aan de natuur wordt gelaten en wat wordt ingericht, en welke gebieden voor bebouwing beschikbaar zijn. In dit omgevingsplan zijn de specifieke landelijke kenmerken van het gebied leidend. De provincie stelt duidelijke regels en normen op om in tijden van droogte de waterschappen te laten zorgen voor voldoende aanvoer van zoet water. Hierbij moet steeds afgewogen en gekozen worden tussen verschillende belangen. De agrarische bedrijven moeten genoeg ruimte en mogelijkheden houden om hun bedrijf goed te kunnen laten draaien. Daarnaast moeten ook de natuurbelangen worden gediend én moet de woonfunctie worden ondersteund. Naast balans tussen landbouw, natuur en stedelijk gebied, moeten de specifieke gebieds- en landskenmerken bepalend zijn voor welke functie aan welk gebied wordt toegekend.

Wat wij willen:

- Samen met betrokken bewoners en waterschappen zoeken naar concrete oplossingen om te komen tot waterberging in gebieden waar dat nodig is.
- Afspraken met de waterschappen over sterke dijken en goed onderhouden waterkeringen.
- Bij de aanpassing van dijken en keringen aan de wettelijke normen nu alvast rekening houden met de gevolgen van klimaatverandering.
- Een volledige implementatie van de KRW in de komende vier jaar. Eventuele achterstanden middels een inhaalslag ophalen tot het benodigde niveau.
- Verwezenlijk de ambitie dat het water uiterlijk in 2027 aan de kwaliteitseisen van de KRW voldoet.
- Het waterverziltingsprobleem aanpakken door een combinatie van waterbeheermaatregelen, teelt van geschikte gewassen die de waterverzilting tegen gaan én door onderzoek naar gewassen die gedijen in zilte omgevingen.

- Bij het opstellen van de omgevingsvisie uitgebreid aandacht besteden aan goede opvang en beheer van water. Zo wordt onze omgeving voorbereid op de klimaatveranderingen (meer clusterbuien, langer intense droogtetijden) en hitte- en waterstressbestendig gemaakt.
- Een integrale aanpak van landbouw, weidevogelbeleid, natuur- en waterbeheer voor een goed waterbeheer en watergebruik.
- Evenwichtig waterbeheer waarbij per gebied gekeken wordt naar de belangen van de agrarische sector, natuurbelangen en wonen.
- Specifieke landskenmerken, zoals zand-, veen- en kleigronden en bovengrondse en ondergrondse waterstromen, worden betrokken bij de bepaling van de functie in de omgevingsvisie.
- Een heldere kaderstelling zodat waterschappen hun taak kunnen uitvoeren.
- Goede afstemming met gemeenten en waterschappen bij de planning van nieuwe woonwijken en bedrijventerreinen.
- Provincies zoeken naar koppelkansen, om bij projecten door waterschappen en gemeenten in en buiten de directe omgeving direct natuurdoelen en recreatievoorzieningen te realiseren.

Zorg

De beschikbaarheid en bereikbaarheid van zorg in de provincie staat steeds meer onder druk. Huisartsvoorzieningen verdwijnen uit de dorpen, ziekenhuizen centraliseren waardoor mensen ver moeten reizen voor de juiste zorg. In een klein land als Nederland moet zorg voor iedereen bereikbaar zijn, ook in dunbevolkte gebieden. De provincie moet samen met gemeenten de noodklok luiden: vanuit Den Haag en Brussel moeten extra gelden beschikbaar komen om zorg beschikbaar te houden in krimpregio's. Nieuwe en innovatieve initiatieven kunnen bijdragen aan betaalbare oplossingen.

Oud worden in je eigen omgeving is in Groningen niet vanzelfsprekend maar wel heel belangrijk. Waar mogelijk ondersteunt de provincie initiatieven vanuit het leefbaarheidsbudget.

Wat wij willen:

- Inzet van de provincie om de onderlinge afstemming tussen zorgverleners te bevorderen.
- Stimulering van voldoende spreiding van zorgvoorzieningen en bereikbaarheid van zorg, zowel de acute als de planbare zorg.
- Streven naar voldoende ziekenhuiszorg in de regio. Waar dit niet het geval is, streven naar voorzieningen die het mogelijk maken patiënten in hun eigen omgeving te behandelen of spoedeisende hulp te bieden.
- Investeren in een aantrekkelijke leefomgeving voor huisartsen en medisch specialisten.
- Ondersteuning van netwerken, mantelzorg of andere initiatieven.
- Oud worden in de eigen omgeving moet mogelijk zijn.